

Vzpomínka na prof. Zdeňka Hubálka očima jeho bývalého studenta a později kolegy Ivo Rudolfa

Když jsem v srpnu 2001 nastoupil v rámci svojí doktorské disertační práce na pracoviště Akademie věd ve Valticích na jižní Moravě, ani ve snu mě nenapadlo, že této laboratoři zůstanu věrný následujících 24 let a že s ní dokonce budu spojovat svoji další vědeckou budoucnost. Jedním z důvodů zůstat i po obhájení disertační práce byla možnost pracovat po boku pana prof. Zdeňka Hubálka, dříve mého vedoucího a mentora, dnes už bývalého kolegy a snad i kamaráda. I po společných letech strávených ve valtické laboratoři mi byl stále inspirací zejména pro svoje vědecké a pracovní zapálení, systematickosti v práci a tah na branku.

Zdeněk se narodil v srpnu 1942 do tehdy protektorátního Brna, vystudoval zde gymnázium a posléze Přírodovědeckou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (dnešní Masarykovu univerzitu) se zaměřením na mikrobiologii. Svoji diplomovou práci zabývající se mikrokoky sepsal pod vedením doc. Kocúra, věhlasného taxonoma své doby a dlouholetého šéfa Sbírký mikroorganismů. Dnes je již nepředstavitelné, že výsledky své diplomové práce publikoval (pro mladší čtenáře v době přednormalizační) v tehdy prestižním oborovém časopise *Journal of General Microbiology*. Po absolutoriu na brněnské univerzitě dostal umístěnkou do Výzkumného ústavu krmivářského v Pohořelicích, kde se věnoval mikrobiologickému stanovení vitamínu B₁₂ v trusu drůbeže a také anaerobům v trusu prasat. Avšak krátce poté ho vítr zavál do Pardubic, kde pod vedením

Zdeněk v terénu v Blue Mountains, New South Wales, Austrálie, 5. srpna 2014 (foto M. Čapek)

dr. Otčenáška zkoumal v rámci své disertační (kandidátské) práce mikromycety u volně žijících ptáků. Z tohoto působení se mu podařilo publikovat některé originální výsledky (např. popis nového druhu dermatofyta *Microsporium riparie*). Potom už následuje v roce 1969 přesun do Valtic, na tehdejší pracoviště Parazitologického ústavu AVČR, kde se nejprve věnoval výzkumu tularemie, avšak záhy pod vlivem tamního vedoucího a světově uznávaného arbovirologa dr. Bárdoše zaměřil svoji pozornost k arbovirům, což se mu v pozitivním slova smyslu stalo osudovým. Za své více než padesátileté působení ve Valticích Zdeněk publikoval více než 270 impaktovaných prací a napsal několik vědeckých monografií, jeho citační ohlas činí přes 9 000 citací, což je dokumentováno Hirschovým indexem s hodnotou 46. U nemolekulárního biologa stěžejí představitelné. Obdivuhodný počet prací lze vysvětlit až renesančním vědeckým záběrem, který snad připomíná jen šíři zaměření věhlasného prof. Františka Patočky, jehož medaili jako nejvyšší ocenění Československé společnosti mikrobiologické obdržel za své celoživotní dílo v oboru mikrobiologie. Uvědomíme-li si však, že míra poznání exponenciálně narůstá, jde ve Zdeněkově případě o počín takřka neskutečný. Zdeněk publikoval práce nejen z virologie, bakteriologie a mykologie, ale také z entomologie, zoologie obratlovců, ekologie, ornitologie, parazitologie či epidemiologie, a to vše v časopisech s vysokým impakt faktorem.

Zdeněkovým velkým vědeckým tématem se v posledních dvaceti letech stal výzkum viru západonilské horečky, kde patřil k respektovaným světovým odborníkům a v roli experta spolupracoval s WHO nebo ECDC. Jeho práce zabývající se ekologií a epidemiologií West Nile viru v Evropě patří k průkopnickým studiím, které jsou dodnes hojně citovány. Po vypuknutí epidemie západonilské horečky v USA byl dokonce pozván na přednáškové turné, kde vysvětloval ekologii a emergenci viru West Nile v Evropě a možné paralely s výskytem v Americe. I na základě těchto zkušeností se našemu pracovišti podařilo úspěšně zapojit do několika evropských projektů 6. a 7. rámcového programu včetně různých expertních skupin. Zdeněk měl opravdu velké renomé a troufám si říct, že jeho výsledkům dodnes naslouchají více v zahraničí než u nás doma. To dokládá i vzpomínka světově proslulého amerického virologa a taxonoma profesora Charlese Calishera, který dokonce zmiňuje Zdeňka ve své autobiografii. Dalším významným počinem byl objev bakterie *Brucella microti*, nového zoonotického agens, které způsobuje rozsáhlé epizootie brucelózy u hlodavců, a dokonce byla nedávno popsána jako lidský patogen. Lze sledovat dlouhodobý zájem vědecké komunity

o jeho práce z oblasti kryoprezervace mikroorganismů, arbovirologie či přírodní ohniskovosti nákaz.

Nesporné jsou i jeho aktivity pedagogické. Jako doktorand jsem si vždy vážil jeho vztahu k studentům. Kdykoliv jsem s čímkoliv za ním přišel, byl ochoten ihned odložit svoji rozdělanou práci, zajít se mnou k mikroskopu podívat se na zajímavý objekt nebo bezprostředně komentovat mé výsledky či konzultovat další experimenty. To dává studentům na startu vědeckých kariér opravdu hodně.

I když Zdeněk svoji práci miloval nadevše, nebyl určitě workoholikem. Ve volném čase se intenzivně věnoval ornitologii (své životní lásce), také historii a výtvarnému umění a v poslední době především cestování do odlehlých končin světa (Austrálie, Nový Zéland, Kamčatka, Amazonie, Kostarika, Filipíny). Nadto byl velkým milovníkem kvalitního vína (konkrétně veltlínu zeleného), což bylo samozřejmě v jeho případě spojeno se spoustou velmi podařených historek. Tím více, že měl velmi osobitý smysl pro humor. Měl jsem to velké štěstí, že u řady nezapomenutelných příhod jsem byl osobně účasten, ovšem jen málo z nich

lze bez uzardění veřejně reprodukovat či snesou list papíru. Léta jsem Zdeňka v legraci ponoukal, aby vše shrnul ve své autobiografii a že by toho nebylo málo. Bohužel tato jeho poslední práce už zůstane navždy nedopsaná.

Na závěr si neodpustím malé poštouchnutí. Pro dnešní zrychlenou dobu je více než příznačné, že máme tendenci obdivovat mladé, sebevědomé a ambiciózní vědce na počátku svých kariér, jež zaplňují přední stránky lokálních deníků, webů svých domovských pracovišť či společenských časopisů svými "světovými" objevy, z nichž však jen střípek obstojí v běhu času, a přitom bychom spíše měli zpomalit, ztišit se a s pokorou poslouchat vědce, kteří svými skutky opravdu posouvají naše poznání.

Čest tvé památce!

prof. RNDr. Ivo Rudolf, Ph.D.
Ústav biologie obratlovců AVČR, v.v.i.
Květná 8
603 65 Brno